

Анализ на специализацията на земеделските стопанства в България в условията на ОСП на ЕС*

Гл. ас. д-р ЙОРДАНКА ИКОВА
Аграрен университет – Пловдив
E-mail: id.ikova@abv.bg

Специализацията в селското стопанство, в неговите подотрасли и в селскостопанската производствена единица е средство за повишава на тяхната конкурентоспособност.

Целта е да се изследва специализацията на земеделските стопанства в България по методиката на ЕС - в зависимост от техния икономически размер (ИР) и по икономически единици (ИЕ). Периодът на анализ е 2005-2010 г., което позволява да проследим тенденцията, различията и особеностите на развитие на специализацията на производството в четири типа земеделски стопанства: полски култури, зеленчуци, трайни насаждения и смесени култури.

Ситуацията и развитието на специализацията по типове производства е идентична с общата за земеделието в страната. Преобладават дребните стопанства и при четирите изследвани типа земеделско производство. Тенденцията е броят на най-дребните земеделски стопанства да намалява и да нараства броят на най-едрите стопанства.

Увод

Специализацията в рамките на националната икономика, както и в селското стопанство като отрасъл, в неговите подотрасли и в селскостопанската производствена единица, не е самоцел. Тя е средство за утвърждаване на такова развитие на отраслите и културите в селскостопанските предприятия, което във висока степен съответства на конкретните природни и икономически условия. В българската аграрикономическа литература специализацията на селското стопанство е задълбочено дискутирана основно в периода на кооперативното земеделие. Проблемът за специализацията на земеделските стопанства е изключително актуален в условията на ОСП на Европейския съюз.

В българската икономическа литература специализацията в макроикономически аспект се анализира от редица автори. Според С. Савов надареността на една страна с производствени фактори е определяща за нейната специализация¹. Най-срещаното в лите-

¹ „...поради различната надареност с производствени фактори, което резултира в различните алтернативни разходи на произвежданите стоки, страните могат да спечелят от специализацията в производството на продукти, за които имат най-ниски алтернативни разходи и ги разменят с продукти, за които нямат сравнителни предимства”. (С. Савов, Макроикономика, Тракия-М”, С., 1998 г., стр. 42).

ратурата определение на специализацията - като резултат от обективните закономерности в развитието на общественото производство, като форма на общественото разделение на труда, дава И. Дончев². Той определя специализацията заедно с концентрацията и районирането като форми на териториално и отраслово проявление на общественото разделение на труда. Специализацията според него представлява предимствено развитие върху дадена територия на отрасли и производства, за които има най-благоприятни природни и икономически условия. Определянето на специализацията като предпочитания на хората да се занимават с дейности с големи възможности, т. е. при избора на дейност да направят най-малкия алтернативен разход, се извежда от научен колектив с ръководител Т. Спасов³. В най-ново време про-

² И. Дончев, Икономика и организация на отраслите и стопанските единици, „Г. Бакалов”, Варна, 1986 г.

³ Специализацията изразява склонността на индивидите да се занимават с определена дейност, за която имат най-големи възможности и предпочитания. А това означава, че алтернативният разход за избора на тази дейност (относително тясна, ограничена, специализирана) е най-малък. Или при специализацията цената на пропуснатите възможности от извършването на дейността е най-ниска”. (Т. Спасов, В. Трифонова, Г. Касабов, В. Аляскова, Икономикс (Базисни икономически категории и зависимости), учебен речник, С., 1993 г.

блемът за специализацията на земеделските стопанства е предмет на изследване на аграрикономистите Н. Вълчев, И. Кънчев, Х. Башев, М. Кръстева, М. Младенова и др. В техните научни публикации се разработват и извеждат основните форми на специализация; връзката на специализацията с размера на земеделските стопанства; перспективите на специализацията в условията на пазарното стопанство и др.

Според нас специализацията е процес и дейност на съсредоточаване на производството на различни видове продукция или части от нея в самостоятелни отрасли, подотрасли, сектори или предприятия. Тя повишава ефективността на производството и производителността на труда. За да сравняваме стопанства с различна специализация, ние използваме икономическия им размер.

В настоящата статия се прави анализ на специализацията на земеделските стопанства по групи култури (полски култури, зеленчуци, трайни насаждения и смесени култури), в зависимост от техния икономически размер, за периода 2005-2010. Проследено е как се изменят броят на стопанствата и техният относителен дял общо и по отделни специализации, като се използва приетата класификация.

Методика на изследване

Икономическият размер се измерва в икономически единици и показва потенциала на стопанството, но не и неговите финансови резултати. Икономическият размер⁴ позволява

⁴ С решение №85/377/ЕИО се урежда методологията за определяне на технико-икономическата насоченост и икономическият размер (типологията) на стопанствата. Типологията на стопанствата се определя на основата на резултатите от Наблюдението за структурата на земеделските стопанства, като се използва обща единица, наречена стандартна брутна печалба (СБП). Стандартната брутна печалба се определя за отделни растителни и животински продукти като разлика между стойността на продукцията и някои специфични разходи. Общата стандартна брутна печалба на стопанството е сбор от стойностите на СБП на всички селскостопански дейности, извършвани от него. Стандартната брутна печалба се определя за всяка страна - членка на ЕС. Поради липса на достатъчно информация за СБП на всички продукти в България за разпределението на стопанствата по типология, в този анализ са използвани коефициентите на ЕС. Стопан-

сравнение на стопанства с различни специализации, където физическият размер (средна площ, брой животни и т. н.) не носи достатъчно информация.

Икономическият размер на едно стопанство се определя като общата стандартна разлика на стопанството се раздели на 1 200 евро. Полученият коефициент се нарича **икономическа единица (ИЕ)**. Една икономическа единица е равна на 1 200 евро. Съгласно със законодателството на Европейския съюз в областта на агростатистиката подробни и изчерпателни данни за земеделските стопанства се събират на всеки 10 години чрез преброяване на земеделските стопанства. В рамките на 10-годишния период между всеки две преброявания данните за земеделските стопанства се актуализират. *Класифицирането на земеделските стопанства според земята в икономически единици е един от показателите, които дават възможност да се изведе и покаже специализацията на всяко стопанство, неговият потенциал и съответно перспективите за развитие.*

Стопанствата се групират според броя на икономическите единици в класове от I до XIV: I - до 2 000 EUR; II - 2 000 до 4 000 EUR; III - 4 000 до 8 000 EUR; IV - 8 000 до 15 000 EUR; V - 15 000 до 25 000 EUR; VI - 25 000 до 50 000 EUR; VII - 50 000 до 100 000 EUR; VIII - 100 000 до 250 000 EUR; IX - 250 000 до 500 000 EUR; X - 500 000 до 750 000 EUR; XI - 750 000 до 1 000 000 EUR; XII - 1 000 000 до 1 500 000 EUR; XIII - 1 500 000 до 3 000 000 EUR; XIV - над 3 000 000 EUR.

В I клас се намират най-малките стопанства с размер до 2 икономически единици. Стопанствата от 2 до 16 икономически единици са разпределени в 8 общи класа. За да се спази конфиденциалността на данните, те се групират в пет типа специализации: растениевъдни - 2/3 от СБП е получена от полски култури; смесени растениевъдни - СБП от трайни насаждения от зеленчукопроизводство; животновъдни - преживни животни + СБП от пасица; смесено животновъдни - отглеждане на птици или свине е над 2/3 от общата СБП; смесено растениевъдно-животновъдни - всички стопанства, които не се класифицират по-горе. От 2001 г. СБП е заменено от понятието Стандартна разлика, равна на разликата между продукцията и някои променливи разходи по видове култури и животни.

са групирани в класове от II до VI, а големите стопанства (над 16 ИЕ) - от VII до XIV клас.

При анализа ние използваме само от I до IX клас. Последният обединява всички по-големи класове, тъй като броят на стопанствата в тях е изключително малък, а отделните видове специализирани стопанства са единични бройки или въобще няма такива.

Анализ и резултати

В селското стопанство на България преобладават дребните земеделски стопанства от I клас

- до 2 ИЕ. Техният брой и относителен дял намаляват - докато през 2005 г. те представляват 91,82% от всички земеделски стопанства, през 2010 г. дялът им е само 68,86% (табл. 1 и фиг. 1).

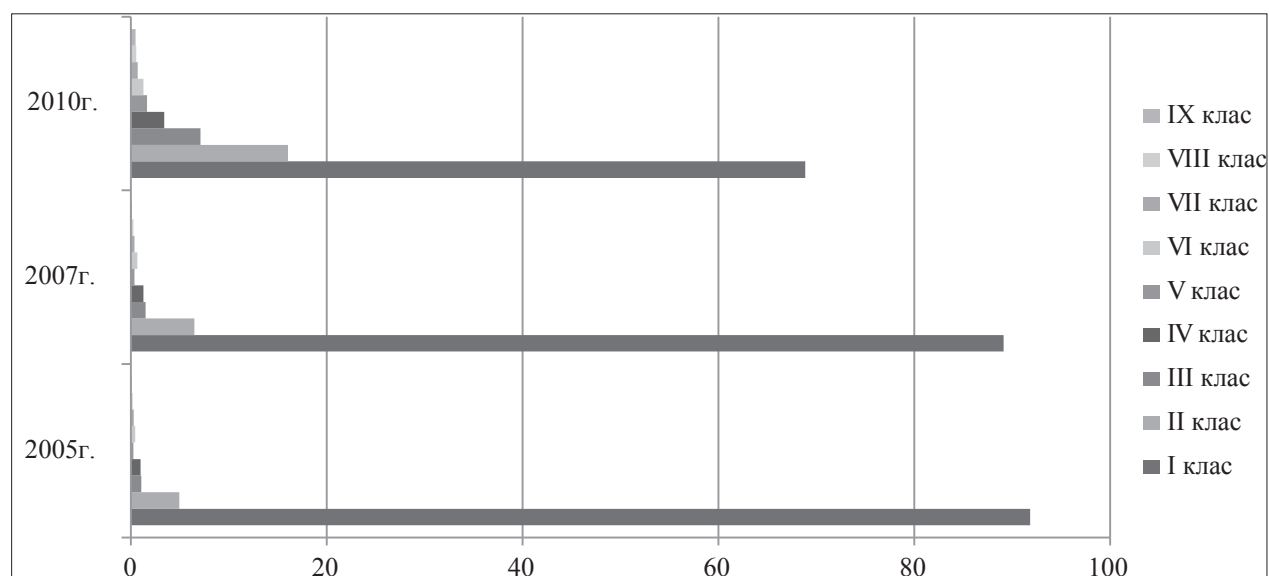
Следват ги стопанствата от II клас, които нарастват през този период и през 2010 г. са с 11,13% повече, в сравнение с 2005 г. Стопанствата от останалите осем класа също нарастват, включително и при най-големите от IX клас. Дялът на последните е най-малък (под 1%), независимо че броят им от 380 през 2005 г. нараства на 1 739 през 2010 г.

Таблица 1. Земеделски стопанства в България по икономически размер (в брой и %)

Table 1. Agricultural Holdings in Bulgaria by Economic Size (number and in %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Брой Number	%	Брой Number	%	Брой Number	%
I - до 2 000 EUR	490 885	91,82	439 409	89,10	255 108	68,86
II - 2 000 до 4 000 EUR	26 326	4,92	31 651	6,48	59 475	16,05
III - 4 000 до 8 000 EUR	5 653	1,06	7 363	1,49	26 289	7,10
IV - 8 000 до 15 000 EUR	3 155	0,96	3 231	1,26	12 514	3,38
V - 15 000 до 25 000 EUR	1 300	0,24	1 699	0,34	6 055	1,63
VI - 25 000 до 50 000 EUR	2 378	0,44	3 138	0,64	4 751	1,28
VII - 50 000 до 100 000 EUR	1 553	0,29	1 702	0,35	2 569	0,69
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	983	0,18	1 114	0,23	1 986	0,54
IX - над 250 000 EUR	380	0,07	526	0,11	1 739	0,47
Общо	534 613	100,00	493 133	100,00	370 486	100,00

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Фиг. 1. Земеделски стопанства в България по икономически размер като брой (%)

Fig 1. Agricultural Holdings in Bulgaria by Economic Size as a Number (%)

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

При класирането на земеделските стопанства по икономически размер, измерен в хиляди евро, картината се променя (табл. 2 и фиг. 2).

През 2005 г. водещи са отново най-дребните стопанства от I клас с 27,79%, следват ги най-големите от IX клас - с 21,90%, и след тях са стопанствата от VIII и VII клас, съответно с 16,20% и 10,77%.

През 2007 г. малките стопанства, независимо че са най-много, отстъпват първата си позиция по икономически размер в хиляди евро и стават шести само с 2% относителен дял.

Първи с най-голям дял през 2010 г. са стопанствата от IX клас с 43,15%, следват ги стопанствата от VIII клас с 12,43%, а на трета позиция са отново най-дребните.

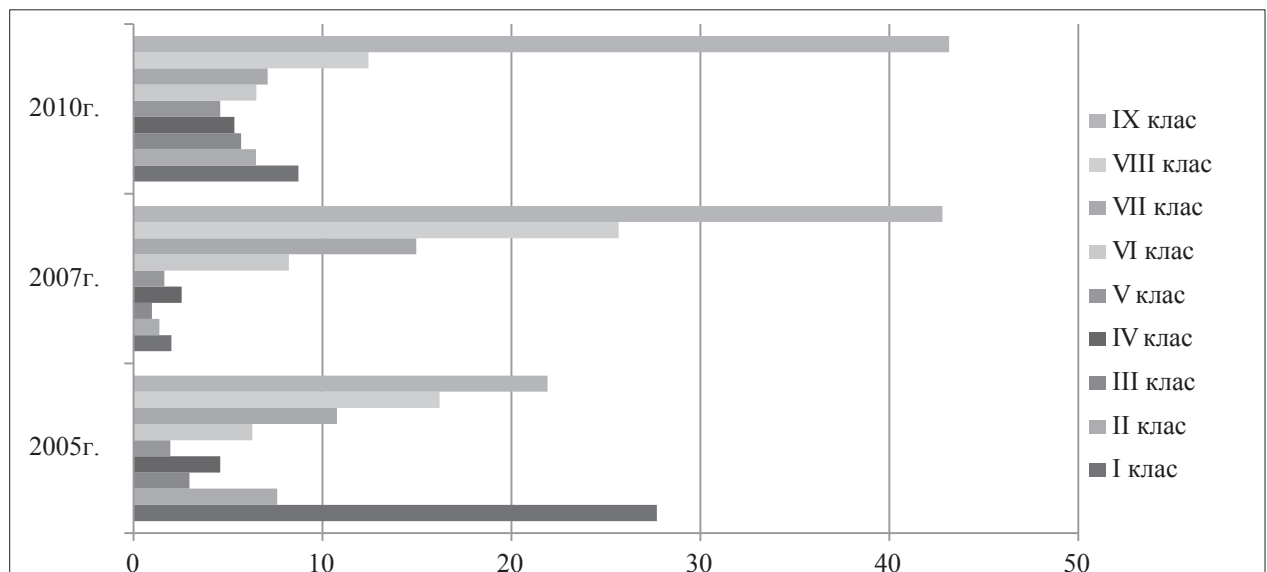
При средните по ИР стопанства от II до VIII клас, с малки изменения, водещи са поедрите от тях, тези от VI до VIII клас.

Данните показват, че най-жизнени и с най-голям потенциал за развитие на специализирани селскостопански производства са едрите стопанства, които са малко като брой и като относителен дял, но с

Таблица 2. Земеделски стопанства в България по икономически размер (в хил. евро, %)
 Table 2. Agricultural Holdings in Bulgaria by Economic Size (in thousands of euros, %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%
I - до 2 000 EUR	310 395,9	27,79	15 756,5	2,00	221 488,8	8,73
II - 2 000 до 4 000 EUR	84 866,9	7,60	10 740,4	1,36	164 071,4	6,47
III - 4 000 до 8 000 EUR	32 986,1	2,95	7 595,5	0,96	144 686,7	5,68
IV - 8 000 до 15 000 EUR	51 320,9	4,59	20 159,3	2,55	135 360,2	5,33
V - 15 000 до 25 000 EUR	21 742,4	1,95	12 825,9	1,62	116 125,0	4,58
VI - 25 000 до 50 000 EUR	70 004,5	6,29	64 920,4	8,22	164 909,3	6,50
VII - 50 000 до 100 000 EUR	120 266,2	10,77	118 033,0	14,95	179 873,0	7,09
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	180 895,9	16,20	202 618,6	25,66	315 469,3	12,43
IX - над 250 000 EUR	244 626,9	21,90	338 098,5	42,81	1 094 681,8	43,15
Общо	1 117 105,1	100,00	789 728,1	100,00	2 536 665,5	100,00

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
 Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Фиг. 2. Земеделски стопанства в България по икономически размер (в хил. евро като %)
 Fig 2. Agricultural Holdings in Bulgaria by Economic Size (in thousands of euros %)

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
 Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

висока производителност и перспективи за развитие.

Общата тенденция е броят на най-дребните нискоэффективни земеделски стопанства да намалява за сметка на нарастване на големите и най-едри стопанства. Този процес в страната е изключително бавен и води до застои в развитието на българското земеделие.

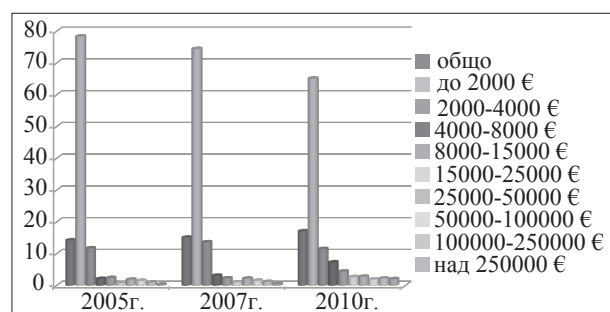
Специализацията на стопанствата по типове производства включва четири типа земеделски стопанства:

- полски култури;
- зеленчуци;
- трайни насаждения;
- смесени култури.

Ситуацията и тенденцията на развитие на специализацията по типове производства е идентична с общата за земеделието в страната. Преобладават дребните стопанства и при четирите изследвани типа земеделско производство, като в общата тенденция протичат и специфични процеси на развитие.

Земеделските стопанства за полски култури в периода 2005-2010 г. като брой намаляват, но техният дял от 14,23%, в началото на периода, нараства с 2,87%. Преобладаващи са стопанствата от I клас (табл. 3 и фиг. 3). Техният дял е най-голям, като постепенно намалява и през 2010 г. е 65,15%, с 13,24% по-малко от началото на периода.

При средните стопанства общият им дял по класове от II до VIII нараства от 21,31% на 32,8%, но вътре в групата по класове промените са разнопосочни. Нараства дялът на стопанствата от III и V клас, първите преминават от четвърта на трета позиция, като нарастват с 5,20%, а тези от V клас - от осма на шеста позиция, с нарастване от 0,72% на 2,77%. Стопанствата от VII клас преминават от шеста на девета позиция. Като брой и относителен дял през 2005 г. и 2007 г. те не се променят, но и нарастването им през 2010 г. е много малко, докато нарастването на броя и на дела на стопанствата от другите класове в тази група е значително по-голямо.

Фиг. 3. Стопанства със специализация „Полски култури” по икономически размер като брой (в %) Fig 3. Farms Specialized in Field Crops by Economic Size (number and %)

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010.

Таблица 3. Стопанства със специализация „Полски култури” по ИР (в брой и %) Table 3. Farms Specialized in Field Crops by Economic Size (number and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Брой Number	%	Брой Number	%	Брой Number	%
Общо	76 071	14,23	74 353	15,08	63 376	17,10
I - до 2 000 EUR	59 631	78,39	55 374	74,47	41 292	65,15
II - 2 000 до 4 000 EUR	8 925	11,73	10 135	13,63	7 296	11,51
III - 4 000 до 8 000 EUR	1 608	2,11	2 328	3,13	4 636	7,31
IV - 8 000 до 15 000 EUR	1 822	2,39	1 880	2,53	2 803	4,42
V - 15 000 до 25 000 EUR	546	0,72	749	1,01	1 681	2,65
VI - 25 000 до 50 000 EUR	1 16	1,86	1 579	2,21	1 756	2,77
VII - 50 000 до 100 000 EUR	1 141	1,50	1 126	1,51	1 201	1,90
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	752	0,99	855	1,15	1 402	2,21
IX - над 250 000 EUR	230	0,30	354	0,48	1 302	2,05

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления. Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Големите стопанства със специализация „Полски култури” нарастват значително и от 230 през 2005 г. през 2010 г. са 1 302, т. е. 5,6 пъти повече. Независимо от този ръст дялът им остава много малък - 2,05%.

Сравнени по ИР, измерен в хиляди евро, стопанствата имат съвсем различен относителен дял (табл. 4).

Неоспорими лидери са големите стопанства от клас IX. Те са на първо място с 58,03% за 2010 г., следвани от стопанствата от VIII и VII клас, докато на последни позиции са най-дребните и дребни стопанства от 2 до 6 ИЕ.

При стопанствата със специализация „Зеленчуци” водещи по брой и по относителен

дял са дребните стопанства от I клас. През 2005 г. и 2007 г. те се запазват с почти символично намаление, докато през 2010 г. техният брой и дял рязко намаляват и са само 38,21%, срещу 75% в предходните години (табл. 5)

Средните стопанства между II и VIII клас запазват своя дял през 2005 г. и 2007 г., но има значително разместване на позициите по брой стопанства между самите класове. Значително нараства дялът на стопанствата от II клас, докато този от IV клас намалява. Колкото повече расте размерът на стопанствата, толкова техният брой и дял намаляват. Стопанствата от VII, VIII и най-големите от IX клас са под 1% от всички стопанства със спе-

Таблица 4. Стопанства със специализация „Полски култури” по икономически размер, в хил. евро и %
Table 4. Farms Specialized in Field Crops by Economic Size (thousands of euros and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%
Общо	497 937,2	44,57	476 475,0	60,33	1 231 362,0	48,54
I - до 2 000 EUR	52 358,0	10,51	2 449,5	0,51	30 596,4	2,48
II - 2 000 до 4 000 EUR	28 563,4	5,73	2 961,4	0,62	20 907,4	1,7
III - 4 000 до 8 000 EUR	9 536,6	1,91	2 300,7	0,48	26 218,5	2,13
IV - 8 000 до 15 000 EUR	18 388,9	3,69	6 209,1	1,30	30 681,7	2,49
V - 15 000 до 25 000 EUR	9 127,9	1,83	5 397,2	1,13	32 345,9	2,62
VI - 25 000 до 50 000 EUR	42 908,7	8,62	36 319,2	7,62	61 661,0	5,00
VII - 50 000 до 100 000 EUR	89 479,0	17,97	84 703,0	17,78	86 148,2	7,00
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	138 714,6	27,86	154 066,9	32,33	228 229,0	18,53
IX - над 250 000 EUR	108 859,2	21,86	182 068,0	38,21	714 573,9	58,03

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Таблица 5. Стопанства със специализация „Зеленчуци” по икономически размер, в брой и %
Table 5. Farms Specialized in Vegetables by Economic Size (number and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Брой Number	%	Брой Number	%	Брой Number	%
Общо	16 630	3,11	15 093	3,06	18 222	4,92
I - до 2 000 EUR	12 420	74,68	11 236	74,45	6 963	38,21
II - 2 000 до 4 000 EUR	1 824	10,97	2 403	15,92	4 347	24,00
III - 4 000 до 8 000 EUR	831	5,00	538	3,51	3 356	18,42
IV - 8 000 до 15 000 EUR	837	5,03	544	3,60	1 754	9,62
V - 15 000 до 25 000 EUR	244	1,44	96	0,64	797	4,37
VI - 25 000 до 50 000 EUR	239	1,43	173	1,15	566	3,10
VII - 50 000 до 100 000 EUR	158	0,95	57	0,38	252	1,38
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	58	0,87	30	0,20	122	0,67
IX - над 250 000 EUR	19	0,11	16	0,10	66	0,36

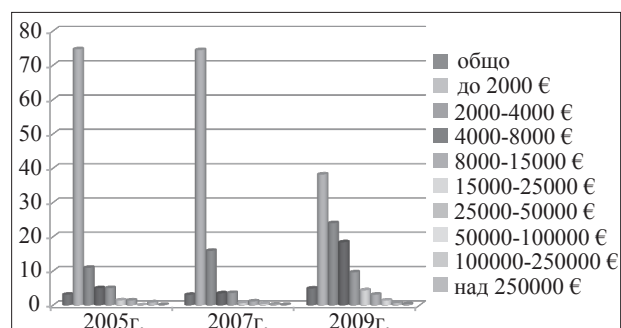
Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

циализация на производството зеленчуци (фиг. 4).

Общият дял на стопанствата от II до VIII клас варира от 60 до 75%, като водещи в групата са по-големите стопанства от VI и VII клас.

Най-много като брой са дребните стопанства, но и тук като относителен дял в хиляди евро много по-перспективни, с по-голям потенциал са по-едрите и най-големите стопанства.

През 2010 г. средните стопанства са се увеличили значително за сметка най-вече на дребните стопанства до 2 ИЕ. От тях делът на стопанствата от II клас е най-много 24%, следват ги с 18,42% стопанствата от III клас,

Фиг. 4. Стопанства със специализация „Зеленчуци” по икономически размер (в %) Fig 4. Farms Specialized in Vegetables by Economic Size (in %)

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г.

и собствени изчисления.

Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

след което делът на останалите стопанства в последващите класове намалява.

Най-малък е делът на стопанствата от IX клас. При тях има нарастване през 2010 г., но то е недостатъчно, за да ги изведе на по-горни позиции. И при този вид специализация превес имат стопанствата с до 16 ИЕ.

Различно е разпределението на специализираните стопанства за производство на зеленчуци според оценката им в хиляди евро (табл. 6).

При стопанствата със специализация „Трайни насаждения” общата тенденция се запазва. Данните показват, че тук тенденцията е още по-очевидна - независимо че относителният им дял намалява - броят на тези стопанства расте (табл. 7).

С нарастването на размера на стопанствата броят им намалява и при клас VIII делът им е едва около 0,20%. Стопанствата над 250 000 евро има символичен дял от 0,19% до 0,03%.

Специализацията при трайните насаждения е съсредоточена изключително при малките стопанства, което свежда до минимум възможностите за интензивно развитие на този подотрасъл на земеделието.

Разпределението на стопанствата по икономически размер в хиляди евро не следва общата тенденция (табл. 8 и фиг. 5).

През 2010 г. водещи са най-малките стопанства с относителен дял 20,76%. На втора

Таблица 6. Стопанства със специализация „Зеленчуци” по икономически размер, в хил. евро и % Table 6. Farms Specialized in Vegetables by Economic Size (in thousands of euros and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%
Общо	81 604,3	7,30	23 301,6	2,95	166 013,1	6,54
I - до 2 000 EUR	12030,3	13,76	605,4	2,60	8 007,7	4,82
II - 2 000 до 4 000 EUR	6 254,4	7,66	700,1	3,00	12 593,2	7,59
III - 4 000 до 8 000 EUR	4 762,8	5,83	448,8	1,92	18 817,1	11,33
IV - 8 000 до 15 000 EUR	8 587,6	10,52	1 093,7	4,69	19 130,3	11,52
V - 15 000 до 25 000 EUR	4 124,7	5,05	551,7	2,37	15 428,5	9,29
VI - 25 000 до 50 000 EUR	6 846,1	8,39	1 975,1	8,48	19 235,8	11,59
VII - 50 000 до 100 000 EUR	11 500,2	14,09	3 408,6	4,63	17 327,4	10,43
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	9 424,9	11,55	5 352,5	22,97	18 185,1	10,95
IX - над 250 000 EUR	18 073,3	22,14	9 120,7	39,14	37 288,0	22,46

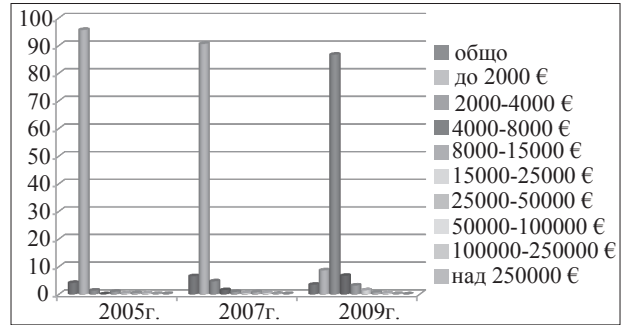
Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.

Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

позиция са стопанствата от VII клас с 14%, следвани от тези от VI и VIII клас. Разпределението на стопанствата по класове през тази година е много различно от предходните.

В годините 2005 и 2007 водещи са най-големите по икономически размер стопанства, докато през 2010 г. те са на осмо място по относителен дял. Това е така, защото, по данни от преброяването на земеделските стопанства, през 2010 г. няма стопанствата с трайни насаждения в класовете от XI до XIV, данните за тях са нулеви.

Преобладаващи са средните стопанства от II до VIII клас включително, те имат дял от 72,28%.

Фиг. 5. Стопанства със специализация „Трайни насаждения“ по икономически размер (в %) Fig 5. Farms Specialized in Permanent Crops by Economic Size (in %)

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.

Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Таблица 7. Стопанства със специализация „Трайни насаждения“ по икономически размер, в брой и % Table 7. Farms Specialized in Permanent Crops by Economic Size (number and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Брой Number	%	Брой Number	%	Брой Number	%
Общо	22 295	4,17	32 442	6,58	32 111	8,67
I - до 2 000 EUR	21 330	95,69	29 406	90,64	27 852	86,74
II - 2 000 до 4 000 EUR	311	1,39	1 531	4,72	2 160	6,73
III - 4 000 до 8 000 EUR	81	0,06	504	1,55	1 031	3,21
IV - 8 000 до 15 000 EUR	215	0,96	295	0,90	454	1,47
V - 15 000 до 25 000 EUR	82	0,37	154	0,47	216	0,67
VI - 25 000 до 50 000 EUR	105	0,47	248	0,76	219	0,68
VII - 50 000 до 100 000 EUR	82	0,37	175	0,54	121	0,38
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	43	0,19	74	0,23	47	0,15
IX - над 250 000 EUR	43	0,19	55	0,17	11	0,03

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления. Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

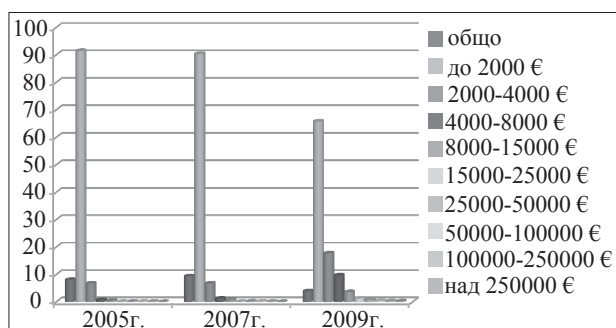
Таблица 8. Стопанства със специализация „Трайни култури“ по икономически размер, в хил. евро и % Table 8. Farms Specialized in Permanent Crops by Economic Size (in thousands of euros and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%
Общо	66 683,5	5,97	91 924,7	11,64	60 544,3	2,39
I - до 2 000 EUR	6 173,2	9,26	1 336,6	1,45	12 567,0	20,76
II - 2 000 до 4 000 EUR	1 063,6	1,59	913,9	1,00	5 975,3	9,87
III - 4 000 до 8 000 EUR	481,4	0,72	562,5	0,610	5 640,9	9,31
IV - 8 000 до 15 000 EUR	2 213,0	3,32	1 460,3	1,59	4 914,3	8,11
V - 15 000 до 25 000 EUR	1 379,0	2,07	981,9	1,07	4 152,2	6,86
VI - 25 000 до 50 000 EUR	3 298,7	4,95	5 899,5	0,52	7 587,6	12,53
VII - 50 000 до 100 000 EUR	6 322,4	9,48	10 906,0	6,42	8 536,8	14,00
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	8 185,8	12,28	13 266,8	11,86	6 953,4	11,48
IX - над 250 000 EUR	37 566,4	56,33	56 297,2	14,43	4 216,8	6,96

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления. Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Разпределението на стопанствата със специализация „Смесени култури” също следва общата тенденция на развитие - най-много са дребните стопанства. Особеното в този клас стопанства е, че през 2005 г. делът им е 91,5%, а през 2007 г. - намалява на 90%, докато като брой те са се увеличили с 2 673. Това разминаване е в резултат на нарастване на броя на стопанствата във всички други класове (табл. 9 и фиг. 6).

През 2010 г. водещи остават най-дребните стопанства, но делът им е значително по-малък - 65,80%, тъй като техният брой е много по-малък - 9 610, срещу 42 307 през 2007 г. В същото време броят на стопанствата във всички останали класове се е увеличил. Най-

Фиг. 6. Стопанства със специализация „Смесени култури” по икономически размер, в брой и %
Fig 6. Farms Specialized in Mixed Crops by Economic Size (number and %)

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.

Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Таблица 9. Стопанства със специализация „Смесени култури” по икономически размер, в брой и %
Table 9. Farms Specialized in Mixed Crops by Economic Size (number and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Брой Number	%	Брой Number	%	Брой Number	%
Общо	43 321	8,10	46 791	9,49	14 604	3,94
I - до 2 000 EUR	39 634	91,49	42 307	90,40	9 610	65,80
II - 2 000 до 4 000 EUR	2 932	6,77	3 171	6,78	2 595	17,77
III - 4 000 до 8 000 EUR	337	0,78	593	1,28	1 422	9,74
IV - 8 000 до 15 000 EUR	232	0,53	434	0,93	532	3,64
V - 15 000 до 25 000 EUR	31	0,07	41	0,09	189	1,29
VI - 25 000 до 50 000 EUR	57	0,13	101	0,21	119	0,81
VII - 50 000 до 100 000 EUR	43	0,10	62	0,13	62	0,42
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	42	0,10	52	0,11	43	0,29
IX - над 250 000 EUR	13	0,03	30	0,06	35	0,24

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

Таблица 10. Стопанства със специализация „Смесени култури” по икономически размер, в хил. евро и %
Table 10. Farms Specialized in Mixed Crops by Economic Size (in thousands of euros and %)

Класове Classes	2005 г.		2007 г.		2010 г.	
	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%	Хил. евро Thousands €	%
Общо	62 418,1	5,89	36 986,4	4,68	65 950,0	2,60
I - до 2 000 EUR	25 594,9	41,00	1 743,5	4,71	8 920,5	13,53
II - 2 000 до 4 000 EUR	9 050,2	14,50	1 117,7	3,02	7 309,4	11,08
III - 4 000 до 8 000 EUR	1 998,7	3,20	653,8	1,77	7 803,4	11,83
IV - 8 000 до 15 000 EUR	2007,0	3,21	1 233,6	3,33	5 713,0	8,66
V - 15 000 до 25 000 EUR	497,5	0,80	479,8	1,30	3 535,0	5,36
VI - 25 000 до 50 000 EUR	1 871,2	3,00	2 764,8	7,48	4 152,0	6,30
VII - 50 000 до 100 000 EUR	3 456,7	5,53	4 393,5	11,88	4 398,9	6,67
VIII - 100 000 до 250 000 EUR	8 092,4	12,96	9 929,9	26,85	6 877,4	10,43
IX - над 250 000 EUR	6 848,8	10,97	14 669,8	39,66	1 7240,4	26,14

Източник: МЗХ, Агростатистика - Преброяване на земеделските стопанства - 2005-2010 г. и собствени изчисления.
Source: MAF, Agricultural Statistics - Agricultural Census - 2005-2010, and own calculations.

голямо е нарастването на стопанствата в V клас, което го извежда от осма на пета позиция по относителен дял. Стопанствата от групата на средните класове общо по икономически размер имат дял от приблизително 9%, който нараства на 34%. Само в клас VIII броят на стопанствата намалява, явно част от тях се разрастват и преминават в следващия по-висок клас, чиито стопанства са се увеличили с пет.

Водещи по икономически размер в хил. евро през 2010 г. (табл. 10) са най-големите стопанства. Относителният им дял е 26,14%, след тях са най-дребните стопанства. При средните стопанства най-много са тези от клас II и III, а общата тежест на средните стопанства е малко над 60%, което означава, че потенциалът на тези стопанства расте.

Заклучение

Направеното изследване показва, че най-жизнени и с най-голям потенциал за развитие на специализирани селскостопански производства са едрите стопанства. Същите са малко както като брой, така и като относителен дял, но с висока производителност и перспективи за развитие.

Тенденцията, която се наблюдава е броят на най-дребните и нискоефективни земеделски стопанства да намалява. В същото време нараства броят на големите и най-едри стопанства. Този процес в страната се осъществява изключително бавно и оказва своя негативен ефект върху развитието на българското земеделие. Изводите, до които достигаме, са следните:

- Специализацията на земеделието е съсредоточена в малките и средните стопанства;
- Общата тенденция е валидна и за отделните типове специализация;
- Броят на малките стопанства има тенденция да намалява;
- Темповете на нарастване на средните специализирани стопанства са ниски;
- Големите специализирани стопанства са много малко;
- Нарастването на големите стопанства е символично при всички типове специализация;

• Потенциал за развитие на специализацията на земеделските стопанства има, но не се използва пълно.

ЛИТЕРАТУРА

Тодорова, С., П. Почалеев. 2012. Състояние, проблеми и ефективност на българските земеделски стопанства в условията на ОСП на ЕС. Икономика и управление на селското стопанство, кн. 5-6.

Тодорова, С. 2007. Селскостопанските кооперативи на Япония. Икономика и управление на селското стопанство, №4, с. 57-63

Bachev, H. 2011. Effects of EU CAP implementation on Bulgarian farms, MPRA. <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/35510/>

Ikova, J., S. Todorova. 2013. Current conditions and perspectives for the development of agriculture in the South Central region of Bulgaria. The Economies of Balkan and Eastern Europe Countries in the World EBEEC, Istanbul, Turkey 9.12.2013.

Pochaleev, P., S. Todorova. 2011. Problems of Bulgarian Farms concerning the Process of Adjusting to the Conditions of the Common Agricultural Policy of the European Community. The Economies of the Balkan and Eastern Europe Countries in the Changed World, Cambridge scholars publishing, pp. 84-105

Todorova, S., Organizations of Agricultural Producers in Bulgaria, Journal of Business and Economics, Volume 2, Number 1, Academic Star Publishing Company, January.

Агростатистика, Преброяване на земеделските стопанства 2005-2010г., МЗХ.

Статистически годишник, 2005-2013г., НСИ. ec.europa.eu/eurostat/

Analysis of the Specialization of Agricultural Holdings in Bulgaria in the Conditions of EU CAP

J. IKOVA

Agrarian University – Plovdiv

(Summary)

The specialization of agriculture, of its sub-sectors and of the agricultural production unit is the vehicle for their development in accordance with the specific natural and economic conditions. Specialization of agricultural holdings increases their competitive power and their acceptance in the Common Agricultural Policy (CAP) of the European Union.

The purpose of this article is to bring the specialization of agricultural holdings in Bulgaria to the methodology of the EU - depending on their economic size (ES) and by economic units (EcU). Economic size reveals the potential of holdings and allows us to make comparison of agricultural holdings with different specializations. This indicator, however, does not carry enough information. That is why an indicator such as the economic unit must be introduced.

The period of analysis is 2005-2010, which will allow us to follow the trends, differences and peculiarities of the development of specialization of production in four types of agricultural holdings: arable crops, vegetables, permanent crops and mixed crops.

Bulgarian agriculture is dominated by small farms from the lowest class I - up to 2 Economic units. However, their number and relative share decrease during the period at hand. They are followed by the farms belonging to class II, whose number increases throughout the years. The number and relative shares of agricultural holdings from the other eight classes are also increasing, including the ones from class IX. The share of the latter is the smallest one (under 1%),

regardless of the fact that their number increased from 380 to 1739 in 2010.

For the classification of agricultural holdings by economic size measured in thousands of euros things change. In 2005 the smallest farms are leading, followed by the largest from class IX, whereas in 2010 the largest farms are leading. The data shows that the most vital and with greatest potential for development are the largest specialized agricultural holdings.

The situation and development of specialization by types of farming is identical with the one for agriculture in the country in general. Small farms predominate in the four studied types of agricultural production and as a general trend specific processes of development take place.

The trend we have observed is that the number of the smallest and effective agricultural holdings is declining. At the same time, the number of the largest farms is growing. This process in our country is carried out extremely slowly and exerts its negative effect on the development of Bulgarian agriculture.

Key words: specialization of agricultural production, economic size of agricultural holdings, economic unit, types of agricultural holdings, arable crops, vegetables, permanent crops and mixed crops

Статията е постъпила в редакцията на 16.XII.2013 г.

** Статията не е представяна на Българо-полската конференция.*